

NOILGUMA REGULĒJUMS LATVIJAS CIVILTIESĪBĀS

THE LEGAL REGIME OF EXTINGTIVE PRESCRIPTION IN LATVIAN CIVIL LAW

Aleksandrs Fillers, Dr. iur., LL.M.

Rīgas Juridiskās augstskolas docents,
Latvijas Universitātes pasniedzējs

Summary

Extinctive prescription is a universally recognized mechanism to terminate obligations. However, every legal system must determine whether the extinctive prescription functions automatically (*ipso iure*) or does it grant a debtor a right to refuse the performance of prescribed obligations. The author argues that in Latvia the extinctive prescription must be functioning as an objection that the debtor may make to refuse the performance of an obligation. This necessarily implies that a court cannot raise the extinctive prescription unless it is invoked by the debtor.

Atslēgvārdi: noilgums, noilguma *ex officio* piemērošana, noilgums kā ieruna, parāda atzišana.

Keywords: extinctive prescription, *ex officio* application of extinctive prescription, extinctive prescription as an objection, acknowledgement of the debt.

Ievads

Pēdējā laikā doktrīnā un tiesu praksē ir pievērsta īpaša uzmanība jautājumam, vai civiltiesībās tiesa var piemērot noilgumu *ex officio*.¹ Šajā debatē tiek likts uzsvars uz civilprocesa principiem un jo īpaši uz sacīkstes principu.² Tomēr, tā kā noilgums ir materiālo tiesību institūts, uz to vispirms ir jāraugās no materiālo tiesību perspektīvas. Tiesa varētu atsaukties uz noilgumu *ex officio*, ja noilguma galvenais mērķis būtu aizsargāt kādu sabiedrisku interesi. Šeit varētu saskatīt līdzību ar līgumiem vai to atsevišķiem noteikumiem, kas tiek atzīti par spēkā neesošiem tā iemesla dēļ, ka tie ir pretrunā ar tiesību normām vai labiem tiku-
miem. Piemēram, līgums, ar kuru tiek nelikumīgi pārdotas narkotiskas vielas, nav

¹ Sk., piem.: Zeltiņš J., Zeltiņa I. Noilguma piemērošana *ex officio*. Jurista Vārds, 2020, Nr. 44. Šajā rakstā ir minēta virkne lietu, kurās tiesas ir izpratušas noilgumu gan kā tādu, kas darbojas *ex officio*, gan kā parādnieka ierunu.

² Sk., piem., Augstākās tiesas mājaslapā pieejamo ziņu: "Aicina ievērot vienotu tiesu praksi noilguma piemērošanas jautājumos". Pieejams: [http://at.gov.lv/lv/jaunumi/par-notikumiem/aicina-ieverot-vienotu-tiesu-praksi-noilguma-piemerosanas-jautajumos-10146?](http://at.gov.lv/lv/jaunumi/par-notikumiem/aicina-ieverot-vienotu-tiesu-praksi-noilguma-piemerosanas-jautajumos-10146? [aplūkots 10.03.2021.]) [aplūkots 10.03.2021.]. Tajā tiek norādīts, ka Augstākās tiesas priekšsēdētājs nosūtījis vēstuli tiesu priekšsēdētājiem, kurā, cik noprotams, uzsvars tiek likts tieši uz sacīkstes principa ietekmi uz noilgumu.

spēkā ne jau tādēļ, ka šāds līgums apdraud tā pušu intereses, bet gan tā iemesla dēļ, ka šāda līguma esamība un iespēja panākt tā piespiedu izpildi apdraud sabiedrības intereses.³ Tieši tādēļ šādu līgumu tiesa, protams, var atzīt par spēkā neesošu *ex officio*, jo tādā veidā tiek aizsargāta sabiedrība. Savukārt, ja līguma noteikums ir pretrunā ar tādu normu, kas ir vērsta uz līguma puses aizsardzību, tad diez vai tiesa var uz to atsaukties *ex officio*.⁴ Tāpēc šajā rakstā mēģināšu pamatot, ka, tā kā noilguma galvenais mērķis ir vērsts uz parādnieka aizsardzību, tad tam ir jādarbojas tieši kā ierunai. Turklāt ir jāņem vērā, ka jautājums nav tikai par to, vai tiesa var atsaukties uz noilgumu pēc savas iniciatīvas, bet arī par to, vai vispār “formāli”⁵ noildzis prasījums *ipso iure* pārvēršas par dabisku saistību vai arī tas par tādu pārvēršas tikai pēc tam, kad parādnieks norādījis uz noilgumu.

1. Noilgums Civillikuma tekstā

Tiesību literatūrā ir pareizi novērots, ka pierādīšanas nastu katrā konkrētā jautājumā pamatā nosaka materiālo tiesību normas,⁶ lai arī tikai retos gadījumos tajās ir tieši minēts pierādīšanas pienākums.⁷ Saistību tiesībās vispārīgais princips ir šāds: prasītājam ir jāpierāda, ka prasījums ir radies, bet atbildētājam ir iespēja celt ierunas un pierādīt, ka tas ir izbeidzies.⁸ Ja noilgums darbojas kā ieruna, tad ne tikai tiesas procesā parādniekam būtu uz to jānorāda, bet arī ārpus tiesas procesa noilgums nevarētu automātiski izbeigt prasījumu. Tātad tādu formāli noilgušu saistību varētu, piemēram, pārjaunot.

Tāpēc būtisks ir jautājums: vai Civillikumā (turpmāk – CL) noilgums ir regulēts kā ieruna? CL teksts nekur nesaka tieši, ka tā nav ieruna, taču daudzas normas ir formulētas tādā veidā, ka lasītājam neizbēgami rodas sajūta, ka noilgums funkcionē *ipso iure*.⁹ Piemēram, CL 1893. pantā ir noteikts: saistību tiesības izbeidzas, ja tiesīgā persona tās pienācīgi neizlieto likuma noteiktā noilguma termiņā. Izlasot šo normu, liekas pašsaprotami, ka gadījumā, ja kreditors prasījumu neizmanto likumā noteiktajā termiņā, tas automātiski izbeidzas. Savukārt CL 1910. pantā ir teikts, ka ar noilguma termiņa notecējumu izbeidzas ne vien prasības tiesība, bet arī pati saistību tiesība. Tādēļ noilgušu prasījumu nevar izlietot arī kā ierunu, piemēram, ieskaitam. Šīs normas mērķis ir dot noteiktu risinājumu labi zināmai problēmai: vai noilgums liedz tikai izmantot prasījumu tiesā prasības formā vai arī tas papildus liedz izmantot noilgušu prasījumu ieskaitam?¹⁰ Tomēr arī šīs normas formulējums rada iespaidu, ka noilgums darbojas automātiski.¹¹ Līdz ar to nav

³ To, ka var būt līgumi, kurus par spēkā neesošiem tiesai ir jāatzīst pēc savas iniciatīvas, liecina V. Bukovska norādītās atsaucis uz praksi. Sk.: Буковский В. Сводъ гражданских узаконеній губерній Прибалтийских. Томъ II. Рига: Типография Г. Гемпель и Ко., 1914, с. 1266.

⁴ Uz to, piemēram, norāda CL 1458. pants. No šīs normas izriet arī tas, ka uz maldību ir jāatsaucas tās upurim un tiesai nebūtu pamata atzīt līgumu par spēkā neesošu, ja pats maldības upuris prasa, piemēram, līguma izpildi.

⁵ Terminus “formāli noildzis prasījums / formāli noilgusi saistība” lietoju, lai apzīmētu prasījumus (saistības), kuriem ir notecējis noilguma termiņš neatkarīgi no tā, vai parādnieks ir atsaucies uz noilgumu.

⁶ Karcevs B. Pierādīšanas nasta (*onus probandi*) alimentu prasību lietās. Rīga: [b. i.], 1939, 4. lpp.

⁷ Sk., piem., CL 1458. pantu vai 1838. pantu.

⁸ Karcevs B. 1939, 4.–5. lpp.

⁹ Grīvnieks E. Civiltiesiskais noilgums. Jurista Vārds, 2016, Nr. 37.

¹⁰ Буковский В. 1914, с. 1563; Erdmann C. System des Privatrechts der Ostseeprovinzen Liv-, Est- und Curland. Band I: Allgemeiner Theilr. – Familienrecht. Riga: N. Kymmels Verlag, 1889, S. 325; 331.

¹¹ Grīvnieks E. Civiltiesiskais noilgums. Jurista Vārds, 2016, Nr. 37.

pārsteidzoši, ka arī tiesību literatūrā ir izteikts viedoklis, ka pēc termiņa iztecējuma saistība zaudē spēku.¹²

Patiešām, ja noilgums funkcionētu kā ieruna, tad CL 1893. vai 1910. pants varētu būt formulēti citādi. Piemēram, tā kā tas ir darīts Kopējā modeļa projekta III.-7:501. panta pirmajā daļā, kurā ir noteikts, ka “pēc noilguma termiņa iztecējuma parādniekam ir tiesības atteikties sniegt saistības izpildījumu”¹³. CL nav iespējams atrast šādu noilguma darbības formulējumu. Neskatoties uz to, CL satur vienu normu, kurā noilgums ir tieši formulēts kā ieruna. CL 1894. pantā ir noteikts, ka parādnieks, no kura prasa izdot noteiktu svešu lietu, nevar atsaukties uz noilgumu, ja pretējā puse pierāda, ka viņš vai viņa priekšgājējs nav pa visu noilguma laiku valdījuši šo lietu labā ticībā. Šīs normas teksts, kas kopumā atbilst Baltijas vietējo likumu kopojuuma [turpmāk – BVLK] 3619. pantam, ar zināmām izmaiņām ir visdrīzāk¹⁴ pārņemts no 19. gs. vācu zinātnieka L. Arndsas pandektu tiesību kursa. Šajā sacerējumā bija tieši norādīts, ka noilgums ir ieruna un tas nedarbojas automātiski.¹⁵ Var secināt, ka BVLK autori nebija īsti konsekventi savā attieksmē pret noilguma darbības pamatprincipiem. BVLK tika pārņemta norma, kas acīmredzami konceptualizēja noilgumu kā ierunu, bet citas normas neatspoguļo šo izpratni.

Tomēr jau 19. gadsimtā tiesību literatūrā bija izplatīts uzskats, ka BVLK noilgums darbojas kā ieruna. Šī viedokļa aizstāvji tieši atsaucās uz BVLK 3619. pantu.¹⁶ Arī pirmskara Senātam bija līdzīgs viedoklis. Tā kādā lietā Senāts norādīja: “Arī *obligationes naturales*, pie kurām pieder noilgusi prasība, var, pēc vispārīgi atzītā principa, tikt novētas, savu pretējo uzskatu atbildētāja pamato uz maldīgām domām, it kā pateicoties prasības noilgšanai tā *ipso jure* zaudējot spēju, kamēr patiesībā [...] tā ar noilguma termiņa notecēšanu vēl nebūt pati par sevi neizbeidzas, bet turpina pastāvēt, kamēr parādnieks nav cēlis uz noilguma pamatotu iebildumu pret prasījumi [...]”¹⁷ Šis citāts no Senāta sprieduma liekas pretrunīgs. Par dabisku saistību dēvē tieši “pilnībā” noilgušu saistību, kuras piespiedu izpildi kreditors nevar prasīt, tomēr, ja parādnieks to izpilda labprātīgi, tad šo izpildījumu vairs nevar atprasīt. Tātad vai nu noilgums jau ir pārvērtis īstu saistību dabiskā, vai arī noilgums nedarbojas *ipso jure* un saistība vēl nav kļuvusi dabiska. Neskatoties uz šo neprecizitāti, spriedums skaidri norāda, ka noilgums nedarbojas *ipso iure*, bet darbojas tieši kā parādnieka ieruna pret prasījumu. Līdz to var secināt, ka CL 1894. panta teksts dod pamatu uzskatīt, ka noilgums ir ieruna, un šo

¹² Latvijas Republikas Civillikuma komentāri. Saistību tiesības (1401.–2400. p.). Autoru kolektīvs prof. K. Torgāna vispārīgā zinātniskā redakcijā. Rīga: Mans Īpašums, 1998, 365. lpp.

¹³ “After expiry of the period of prescription the debtor is entitled to refuse performance.” Sk.: Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law Draft Common Frame of Reference (DCFR), p. 1222. (III.-7:501). Pieejams: https://www.law.kuleuven.be/personal/mstorme/european-private-law_en.pdf [aplūkots 10.03.2021.].

¹⁴ Нольде А. Э. Очерки по истории кодификации: Выпускъ II. С.-Петербургъ: Сенатская Типография, 1914, с. 612.

¹⁵ Arndts K. Lehrbuch der Pandekten, München: J. G. Cotta, 1859, S. 155.

¹⁶ Erdmann C. 1889, S. 327. Līdzīgi uzskati bija izplatīti arī vācu doktrīnā: sk.: Барон Ю. Система римского гражданского права. Санкт-Петербург: Юридический центр: Пресс, 2005, с. 263. Savukārt cits 19. gadsimta vācu autors B. Vindšheids norādīja, ka noilgums darbojas kā ieruna, tomēr tiesa varot uz to atsaukties pēc savas iniciatīvas. Виндшейд Б. Учебникъ пандектнаго права, Т. I. Общая часть. С.-Петербургъ: Героглифов и Никифоров, 1874, с. 279.

¹⁷ VI Izsvilkumi no Latvijas Senāta Civilā kasācijas departamenta spriedumiem. Sastādījuši: senators F. Konradi un Rīgas apgabaltiesas loceklis A. Walters. Rīga: autorizdevums, 1930, 33. lpp.

uzskatu stiprina arī pirmskara doktrīnā un tiesu praksē izveidojusies izpratne par noilgumu.

2. Noilguma institūta teleoloģiska izpratne

Ja noilgums darbojas kā ieruna, tad, protams, saistība neizbeidzas līdz brīdim, kad parādnieks atsaucas uz noilgumu. Šis princips darbotos gan ārpus tiesas procesa, gan arī tiesas procesā, jo tiesai nebūtu nekāda pamata pēc savas iniciatīvas izvērtēt iespējamās atbildētāja ierunas. Tomēr, lai dotu papildu pamatojumu tam, vai noilgums patiešām būtu konstruējams kā ieruna, ir vērts apskatīt paša noilguma mērķus.

Noilgums nav kāda civiltiesību dabīga un nepieciešama sastāvdaļa, bez kuras civiltiesības nevarētu pastāvēt. Patiesībā, izmantojot noilgumu, kreditoram tiek atņemts viņa prasījums, tādējādi “ierobežo[jot] kreditora tiesības uz īpašumu”¹⁸. Tieši pretēji, varētu pamatoti likties, ka noilgumam nemaz nebūtu vietas civiltiesībās, jo parādniekam ir pienākums pildīt savas saistības.

Tomēr noilgums ir universāla civiltiesību sastāvdaļa un tā pastāvēšanai ir pamatojums. Noilguma galvenais mērķis ir parādnieka aizsardzība.¹⁹ Noilgums pastāv, lai novērstu situāciju, kad parādniekam nākas izpildīt saistību divreiz vai izpildīt jau izbeigušos saistību.²⁰ Varētu rasties jautājums: kādēļ šāds risks pastāvētu, ja tieši kreditoram būtu jāpierāda, ka saistība ir radusies? Problēma ir tā, ka pēc vispārīga principa tieši parādniekam ir jāpierāda savas ierunas pret kreditora prasījumu. Laika gaitā pierādījumi var pazust vai iet bojā, piemēram, nebūtu pārsteidzoši, ja parādnieks neglabātu kvīti par parāda samaksu visu savu dzīvi.²¹ Tāpat arī gadījumā, ja darījums ticis atcelts ar mutisku atcēlēju līgumu, ir ļoti iespējams, ka pēc daudziem gadiem šā līguma liecinieki ir miruši vai vienkārši nespēj atcerēties senos notikumus. Arī pats parādnieks var nebūt spējīgs izskaidrot tiesai, kādā veidā saistība tika izbeigta, jo vienkārši to vairs neatceras. Ar noilgumu tiek novērsta iespējama netaisnība, kad parādniekam tiktu uzlikts par pienākumu izpildīt tādu saistību, kura tam nav jāpilda. Tajā pašā laikā parādnieks tiek atbrīvots no pienākuma glabāt pierādījumus par “senām” saistībām.²²

Taču šāda parādnieka aizsardzība vēl aizvien raisa jautājumus: vai tā ir samērīga ar kreditora tiesību ierobežojumu, kas rodas noilguma dēļ? Lai šo problēmu novērstu, noilgumam ir vajadzīgs papildu elements. Proti, ir nepieciešams pietiekams noilguma termiņš. Pietiekams termiņš ļauj uzskatīt, ka kreditoram ir bijusi iespēja prasīt saistības izpildi tiesā. Savukārt, ja kreditors to nav darījis, var konstatēt kreditora paša “vainu”: kreditors pats nav bijis pietiekami vērigs savu tiesību aizsardzībā un tā nevērīgums dod papildu leģitimitāti noilguma piemērošanai.

¹⁸ Sk.: Grīvnieks E. Civiltiesiskais noilgums. Jurista Vārds, 2016, Nr. 37.

¹⁹ Turpat. Sk. arī: Zimmermann, R. Comparative Foundations of a European Law of Set-Off and Prescription. Cambridge: Cambridge University Press, 2002, pp. 63–64.

²⁰ Grīvnieks E. Civiltiesiskais noilgums. Jurista Vārds, 2016, Nr. 37.

²¹ Sk.: turpat.

²² Turpat. Zimmermann, R. Comparative Foundations of a European Law of Set-Off and Prescription. Cambridge: Cambridge University Press, 2002, pp. 63–64.

Ja noilguma pamatā ir tieši šo divu apsvērumu mijiedarbība: mērķis aizsargāt parādnieku, ko papildus attaisno paša kreditora nevērība pret savām tiesībām, tad, protams, noilgums neaizsargā sabiedrības intereses, tas aizsargā tieši parādnieka intereses. Tātad tieši parādniekam ir jāizsaka sava velme “iedarbināt” noilgumu, lai sevi aizsargātu. Ja parādnieks to nevēlas darīt, nav pamata izbeigt šādu saistību automātiski. Šāds risinājums ir vēl jo vairāk pareizs, jo saskaņā ar CL 1911. pantu pat gadījumā, ja parādnieks atsauktos uz noilgumu, saistība netiek pilnībā izbeigta, bet paliek spēkā kā dabiska saistība un tās labprātīgu izpildi tiesību sistēma vēl aizvien atbalstītu.

Tiesību literatūrā gan tiek norādīts, ka noilguma esamību papildus var pamatot arī ar vēlmi atbrīvot tiesas no vecu lietu izskatīšanas.²³ Tomēr šis apsvērumus diez vai atbilst CL sistēmai. Tradicionāli ir ticis atzīts, ka noilgumu pārtrauc, vai nu ceļot prasību tiesā, vai parādniekam atzīstot savu parādu. Kā tiek norādīts tiesību literatūrā, tad gadījumā, ja kreditors nosūta parādniekam pretenziju, ir divas iespējas: 1) vai nu parādnieks prasījumu atzīst un tādējādi pārtrauc noilguma tecējumu; 2) vai arī to neatzīst un tad kreditoram ir jāceļ prasība tiesā.²⁴ Ja parādnieks atzīst prasījumu, tas norāda uz to, ka prasījums starplaikā nav bijis izbeigts un tas kalpos par pierādījumu prasījuma esamībai tiesā. Savukārt, ja kreditors ceļ prasību tiesā, viņš izrāda vēlmi panākt sava prasījuma apmierināšanu un tātad nav konstatējama kreditora nolaidība savu tiesību aizstāvībā, bet paša procesa rezultāts būs spriedums, kas atkal nodibinās skaidrību pušu tiesiskajās attiecībās. Turpretim, ja kreditors atturas no jebkādas rīcības, tad vai nu viņa tiesība ir apšaubāma vai izbeigusies, vai arī tās izpildē viņš nesaskata vērtību. Tādā gadījumā kreditora bezdarbība attaisno noilguma piemērošanu.²⁵

Taču CL paredz vēl vienu iespēju, kā noilgumu var pārtraukt. Saskaņā ar CL 1905. pantu atgādinājums parādniekam pārtrauc noilgumu. Šāds mehānisms ļauj kreditoram ļoti vienkārši pārtraukt noilgumu, pēc kā tas sāks tecēt no jauna. Šāds pārtraukšanas mehānisms liekas nelōģisks, jo īsti nekādu skaidrību par prasījuma eksistenci tas nevieš, ja vien parādnieks, uz to atbildot, prasījumu neatzīst. Turklāt tas ļauj kreditoram būtiski pagarināt noilguma termiņu, periodiski atgādinot parādniekam par savu prasījumu. Šāds tiesiskais ietvars skaidri norāda, ka Latvijas civiltiesības nav vērstas uz to, lai ar noilguma palīdzību atvieglotu tiesu darbību vai aizsargātu kādas sabiedrības intereses, ja jau kreditors ar vienpusēju rīcību var radīt tādu situāciju, kurā lieta nokļūst tiesā pēc daudziem gadiem un parādnieks nevar atsaukties uz noilgumu, jo ir periodiski saņēmis atgādinājumus.

3. Daži papildu jautājumi par noilguma darbību

Lai arī CL teksts ir pretrunīgs, tomēr gan norādes pašā CL, gan tiesu prakses un doktrīnas atziņas, gan arī paša noilguma institūta pamatprincipi ļauj apgalvot, ka noilgumam ir jādarbojas tieši kā ierunai. Taču šāda sistēma ir neizbēgami

²³ Zimmermann, R. *Comparative Foundations of a European Law of Set-Off and Prescription*. Cambridge: Cambridge University Press, 2002, p. 64.

²⁴ Буковский В. 1914, с. 1553.

²⁵ Ibid.

sarežģītāka par “automātiska” noilguma sistēmu,²⁶ jo, lai iestātos noilgums, ir nepieciešams parādnieka gribas izteikums, ar kuru tas atsaucas uz noilgumu. Tas rada dažus papildu jautājumus. Šajā rakstā vēlos apskatīt divus no tiem, tā veicinot turpmāku diskusiju.

Tradicionāli tiek uzskatīts, ka noilgumu var pārtraukt tikai noilguma termiņa tecējuma laikā. Tā, piemēram, vācu doktrīnā, kurā noilgums tiek konceptualizēts kā ieruna, tiek atzīts, ka pēc termiņa iztecējuma prasījuma atzišana nepārtrauc noilgumu un noilgums nesāk tecēt no jauna.²⁷ Šāda pieeja tomēr ir grūti izprotama. Ja jau “formāli” noilgušu saistību var pārjaunot vai kreditors var pat iegūt spriedumu pret parādnieku, ja parādnieks neceļ noilguma ierunu, tad nav skaidrs, kādēļ parādnieks, kurš ir atzinis prasījumu, būtu nostādāms atšķirīgā situācijā. Parādniekam, kas atzīst kreditora prasījumu, nav nepieciešama tā aizsardzība, kuru dod noilgums; tieši pretēji, šādā gadījumā kreditors var paļauties, ka parādnieks ar savu rīcību ir pārtraucis noilguma termiņa tecējumu.²⁸ Turklāt no labas ticības principa izriet aizliegums rīkoties pretrunīgi, un, ja jau prasījums ir atzīts, tad nebūtu pieļaujams, ka parādnieks vēlāk atsaucas uz noilgumu. Savukārt kreditora atgādinājums nebūtu uzskatāms par termiņa pārtraukumu pēc tā iztecēšanas, pretējā gadījumā parādnieks vispār nevarētu efektīvi izmantot noilguma ierunu. Tāpat arī prasības celšana tiesā nepārtrauks noilgumus pēc termiņa iztecējuma, jo bieži tieši tiesas procesā parādnieks atsauksies uz noilguma ierunu.

Ja noilgums darbojas kā ieruna, tad rodas vēl viens jautājums: ko darīt ieskaita gadījumā? Pieņemsim, ka (sākotnējais) kreditors nosūta (sākotnējam) parādniekam pretenziju, bet parādnieks liek priekšā ieskaitam “formāli” noilgušu prasījumu. Protams, šādam ieskaitam nebūtu tiesisku sekas, ja sākotnējais kreditors jau būtu informējis sākotnējo parādnieku, ka priekšā liktais prasījums ir noildzis. Bet kā rīkoties, ja tas nav izdarīts? Te varētu būt divi risinājumi. Pirmkārt, varētu uzskatīt, ka ieskaits nav noticis. Tādējādi, kad sākotnējais kreditors cels prasību tiesā un saņems sākotnējā parādnieka ierunu par ieskaitu, viņam atkal būs iespēja likt pretim ierunai par ieskaitu savu ierunu par noilgumu, norādot, ka ieskaits ir noraidāms, jo pretprasījums ir noildzis. Otrais risinājums: pieprasīt no sākotnējā kreditora, lai tas saprātīgā laikā informē sākotnējo parādnieku, ka uzskata pretprasījumu par noilgušu.²⁹ Tā kā CL otrais risinājums nav paredzēts, tad visdrīzāk būtu jāļauj sākotnējam kreditoram atsaukties uz noilgumu tiesas procesā un tādējādi novērst ieskaitu; pretējā gadījumā rastos papildu neskaidrība par to, kādā termiņā sākotnējais kreditors būtu tiesīgs atsaukties uz noilgumu un kad šādas tiesības zustu. Turklāt tas arī atbilst

²⁶ Uz to jau 19. gadsimtā norādīja G. Dernburgs. Sk.: Дернбург Г. Пандекты: Общая часть. Т. 1. Москва: Унив. тип., 1906, с. 411.

²⁷ Dannemann G., Schulze R. German Civil Code: Vol. I. Books 1–3: §§ 1–1296. Article-by-Article Commentary. München: C. H. Beck, 2020, p. 287. Šādu uzskatu atbalstīja arī V. Bukovskis, lai arī viņš norādīja arī uz 19. gadsimta vācu tiesu praksi, kurā bija aizstāvēts pretējs viedoklis. Sk.: Буковский В. 1914, с. 1558.

²⁸ Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law Draft Common Frame of Reference (DCFR), p. 1217 (komentārs III.–7:401). Pieejams: https://www.law.kuleuven.be/personal/mstorme/european-private-law_en.pdf [aplūkots 10.03.2021.].

²⁹ Šāds risinājums ir ietverts Kopējā modeļa projekta III.–7:503. pantā, kurā ir paredzēts divu mēnešu termiņš, kuru laikā sākotnējam kreditoram ir jāatsaucas uz pretprasījuma noilgumu, lai novērstu ieskaitu. Sk.: Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law Draft Common Frame of Reference (DCFR), p. 1227 (komentārs III.–7:503). Pieejams: https://www.law.kuleuven.be/personal/mstorme/european-private-law_en.pdf [aplūkots 10.03.2021.].

principam, ka sākotnējā kreditora klusēšana nenozīmē atteikšanos no tiesībām: šajā gadījumā no tiesībām atsaukties uz noilgumu.³⁰ Protams, ja pēc paziņojuma par ieskaitu sākotnējais kreditors atzīst pretpasījumu, tad ieskaits būtu uzskatāms par notikušu.

Kopsavilkums

1. CL normas ir pretrunīgas attiecībā uz to, vai noilgums darbojas *ipso iure*. Kopumā CL teksts drīzāk rada iespaidu, ka noilgums darbojas *ipso iure*. Tomēr CL 1894. pants *expressis verbis* norāda, ka noilgums ir ieruna, uz kuru parādniekam ir jāatsaucas. Šī norma kalpo par ļoti būtisku argumentu par labu tam, lai konstruētu noilgumu kā ierunu. Šāda noilguma izpratne atbilst arī pirmskara doktrīnā un tiesu praksē izteiktām atziņām.
2. Apgalvojumu, ka noilgums darbojas kā ieruna, pamato arī paša noilguma institūta mērķis. Noilgums ir vērsts uz parādnieka aizsardzību. Tāpēc pašam parādniekam ir jāizlemj, vai viņš vēlas saistību izbeigt, atsaucoties uz noilgumu, vai arī ir gatavs to pildīt.
3. Tā kā noilgums nedarbojas *ipso iure*, tad “formāli” noilgušu saistību var izpildīt, nodrošināt ar galvojumu vai ķīlu un tā var būt par pārjaunojuma objektu. Īsta saistība pārvērtīsies par dabisku saistību, kuras piespiedu izpilde nav iespējama tikai tajā gadījumā, ja parādnieks atsaukties uz noilgumu. Līdz ar to, ja parādnieks atzīst arī “formāli” noilgušu prasījumu, noilguma termiņš tiek pārtraukts.
4. Beidzot – “formāli” noilgušu prasījumu var izmantot ieskaitam, tomēr otrai pusei būs tiesības atsaukties uz noilgumu, tādā veidā novēršot ieskaita stāšanās spēkā.

³⁰ Sk.: CL 1430. pants.